OKUMA ÜSTÜNE AYRIKSI METİNLER YAHUT TUHAF BİR GÜLDESTE

Mediha Mangır

Yazıyı insanoğlunun ölüme karşı bulabildiği tek çare olarak betimlerken okumayı da bir ayrıcalık olarak görür Hasan Âli Yücel. İnsanın okuma yoluyla ölüleri diriltebileceğini, çok uzak bir ülkeye ekonomik olarak seyahat edebileceğini, asla sözlü iletişim kurulamayacak ünlülerle -daha çok yazarlarlasınırsız bir şekilde baş başa sohbet edilebileceğini söyleyen Yücel, Sokrates'in düşüncelerini yazarak onun ölümden kurtulmasını sağlayan öğrencisi Platon'u da bu vesileyle hatırlar (Yücel, 2014: 60-62).

Bir yazının üretimi, yazarın metnini yayımlamasıyla bitmiş sayılmaz. Bu süreçte metnin tamamlayıcısı olarak görülen okur, kelimeler sayfanın üstünde bir araya gelmeden hemen önceki yazar olarak da betimlenir. Manguel'e göre ideal okurlar ayrıca, bir kitap için yeniden canlanma vaadini de taşırlar (Aydın, 2022: 55).

Okuma Üstüne Ayrıksı Metinler, yazarı Mehmet Aydın'ın birden çok metin için yeniden canlanma vaadini gerçekleştirdiği özel bir çalışmadır. Yazarın "Okuma Hazzını Paylaşmak" yazısında bahsettiği "metin sergisi" hayalini bu kitap aracılığıyla –okuma teması ile sınırlı olarak- somutlaştırdığı görülür.

Okuma Üstüne Ayrıksı Metinler kitabı 2022 yılının Kasım ayında Bilge Kültür Sanat yayınevinden çıkmıştır. Kitap; sunuş, metinler, son söz ve kaynakça olmak üzere dört bölümden oluşur. Kitabın ön kapağında okuma üstüne metinlerin yazarları alfabetik olarak sıralanmıştır. Yazar arka kapakta, kitap-

taki metinleri "metnin gücüne inanan bir okurun, okurlar ağını genişletme ve okuma alışkanlığını yaygınlaştırma girişiminin bir yansıması" olarak betimler (Aydın, 2022: arka kapak).

Mehmet Aydın, "Sunuş" bölümünde kitabın serüvenini kırk yıla yaklaşan meslek hayatındaki okurluk serüveniyle özdeş tutar ve eğitimin her kademesinde dil ve edebiyat öğretimi için başat materyalin metin olması gerektiğini vurgular. Ayrıca belli değerleri yansıtması beklenen metinlerin değerlere de kurban edilmemesi gerektiğini söyleyen yazar, niteliği tartışılan ve anlamı kolayca ele veren metinlere karşı eğitimcileri uyarır ve iyimserlik aşılayan metinleri önceler. Aydın, tüketici ve üretici okurdan da söz ederek dil ve edebiyat derslerinin amacının üretici ve işlevsel okurlar yetiştirmek olduğunu savunur. Yazar, ayrıca Millî Eğitim Bakanlığının her kademe için bir metin havuzu ya da bankası oluşturmasına

yönelik öneride bulunarak okuma konusundaki kendi kılavuzlarından da söz eder. Kitabın sunuşu, birkaç yazıyla ilgili okurun dikkatini çekecek bilgi aktarımı ve teşekkür bölümüyle sona erer.

"Sunuş" bölümünden sonra eserde, okuma kavramı ve okuma sorunu başta olmak üzere kitap, metin, okurluk, okuma alışkanlığı ve türlerine yönelik yazarın derlediği yirmi bir yazı bulunur. İçindekiler bölümünde yirmi bir başlık olsa da yazar, bazı metin kesiklerine de yer vermiştir. Kitapta yazarın okuma ve metin üzerine kendi ürettiği üç yazı da bulunur. Ayrıksı metinler, Yunus Emre'ninkiyle başlar ve Francis Bacon'dan Nermi Uygur'a, Anton Çehov'dan Zehra İpşiroğlu'na, Alberto Manguel'den Nâzım Hikmet'in metinleriyle âdeta bir gökkuşağına dönüşür.

Okuma Üstüne Ayrıksı Metinler, ilmin kendini bilmek olduğunu, kendini bilmeyenin de okumasının nice olacağını savunan Yunus Emre'nin şiiriyle başlar. Yunus Emre'nin bu şiirini kitabına ilk metin olarak özellikle seçen Mehmet Aydın, bütün okuma edimlerinin izleğini ilk metinden ortaya koymuş olur. Kitaptaki iki şiirden biri de Nâzım Hikmet'in "Kitap" adlı metnidir. Kitabı, perdeyi kaldırması gereken bir rüzgâra, Şah İsmail'in kişiyi sırtına alıp devlerin üstüne saldıran kanber tayına benzeten Hikmet, farklı bağdaştırmalarla kitabı imgeler. Bu eserde Yunus Emre ve Nazım Hikmet'in metinlerinin bir aradalığı, ayrıksı metinlerin ismine münhasır bir göstergedir.

Yazar, kitapta kendisinin kaleme aldığı üç metne de yer verir. Bunlardan "Okuma Hazzını Paylaşmak" 1999 yılında, "Metni Ne Yapmalıyız?" başlıklı yazı da 2014 yılında yayımlanmıştır. Mehmet Aydın, "Harold Bloom'un Batı Merkezci Meselesi: Nasıl ve Neden Okumalıyız?" başlıklı yazısını ilk kez bu kitapta -kendi tabiriyle- görücüye çıkarır. Kitabın en hacimli metni olma özelliği de taşıyan yazı, Harold Bloom'un *How to Read and Why* adlı kitabının 2021 yılında yapılan çevirisi üzerinedir. Mehmet Aydın, Bloom'un *Nasıl ve Neden Okumalıyız?* adlı kitabını, büyük edebî metinlerin nasıl okunması gerektiği üzerine kurguladığını söyler. Eserin öykü, şiir, piyes ve roman türünün yazarın seçtiği metinler üzerinden daha çok metinlerarasılık bakış açısıyla ele alındığını belirten Aydın, Bloom'un, seçtiği metinler ile kök (ana) metinleri ilişkilendirerek bir soy zinciri kurmak istediğini ifade eder. Bloom'a göre *Kitab-ı Mukaddes*, Shakespeare'nin eserleri ve *Don Kişot* kök metinlerdir. Yazıda, kitabın kurgusuna bağlı olarak beş bölüm vardır. Bunlar; öyküler, şiirler, klasik romanlar, piyesler ve Amerikan romanıdır. Bölümleri ayrı ayrı değerlendiren Aydın, her bölümde kendi görüşlerine de yer verir. Mehmet Aydın, yazının sonuç bölümünde yazara, çevirmene, yayınevine ve "bizim edebiyat ulemasına" (Aydın, 2022: 125) da seslenir. Bloom'un Batı edebiyatının bütün metinlerini sadece bu çerçevede bir soy zincirine bağlamasının eksikliğine değinen Aydın, "Doğusuz Batı, Batısız Doğu kadar imkânsız." dır (Aydın, 2022: 124) der. Yazar, yazının sonunda "Bizim kök (ana) metinlerimiz hangileridir?" sorusuna bir soy zinciri oluşturmada Mevlânâ'nın *Mesnevi*si ile Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*sini öneri olarak sunar.

Ayrıksı metinlerden ikisi de Mehmet Aydın'ın farklı dönemlerde çok kez okuduğu ve derslerinde de metinlerini materyal olarak kullandığını söylediği Nermi Uygur'a aittir. Aydın, her ne kadar kitabında ilk metin olarak Yunus Emre'nin şiirine yer vermiş olsa da bu metni bir ön söz veya epigraf olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Bu durumda Mehmet Aydın'ın bir Nermi

Uygur yazısıyla kitabına başladığı ve onun bir yazısıyla kitabını tamamladığı söylenebilir. "İnsanın cebinde taşıdığı bir bahçe gibidir kitap." (Aydın, 2022: 15) atasözü ile başlayan "Bahçe" metninde, çölde bahçe neyse kitap da o değerde görülür. Kitabın ikinci ayrıksı Uygur metni, "Büyük Kitaplar"dır. Nermi Uygur, bu metnini şiirsel bir dille kurgulamış, metinde büyük kitapların özelliklerine yer vermiştir. İlgi çekici değerlendirmelerden biri, küçük kitabın okur uyurken uyuduğu, büyük kitabın uyumadığıdır. Yazara göre çöken kültürlerle göçüp gitmeyen kitaplar da büyük kitaplardır (Aydın, 2022: 135). Mehmet Aydın seçkisinde bu iki metin dışında yazarın metin kesiklerine de yer vermiştir. Kitapta ayrıca D. Pennac, U. Eco, A. Bennett & N. Royle, A. Ramsden & S. Hollingsworth, A. Göktürk, M. Wolf, M. Proust'un da metin kesikleri dikkati çeker.

Ayrıksı metinlerin beşinin başlığında doğrudan ***okur*** kavramı öne çıkar. Hasan Ali Toptaş, "Okurun Okuru Olmak" yazısında milattan önce uygulanan ve 19. yüzyılda yeniden gündeme gelen bir gelenekten söz eder. Yazar ve şairlerin farklı amaçlarla da olsa topluluk karşısında yapıtlarını okumalarına dayanan bu gelenekte sanatçılar, gövde duruşları, ses tonları, yüz ifadeleri ve el kol hareketleriyle âdeta metinlerini canlandırırlar. Toptaş, bu geleneğin günümüzde de uygulamaları olduğunu söyler. Ancak yazara göre "metni ona eklemeye çalıştıkları şey kadar eksiltenler... tekdüze bir sesle kelimelerin üstünü örtenler"in (Aydın, 2022: 36) varlığı uygulamanın olumsuz yönleridir. Toptaş, yazısının sonunda zorunlu hâller dışında bir metni dinlemekten yana olmadığını, onun harflerini ve noktalama işaretlerini ille de görmek istediğini söyleyerek tercihini ortaya koyar. Kitaba alınan ideal okur odaklı bir yazı da A. Manguel'in metinlerinden biridir. Çok farklı ideal okur tanımlarına yer verilen bu metinde Manguel, bu okur türünün yaratma anından önce var olduğunu, yazarın söylediğini olduğu gibi kabul etmediğini ve metni altüst ettiğini belirtir. Ayrıca ideal okurların ender olarak duygusal olduğundan ve yazınsal türlerle de ilgilenmediklerinden söz edilen metinde yazarların asla kendi ideal okurları olamayacakları üzerinde durulur. Manguel, yazının sonunda edebiyatın ideal okurlara değil, sadece yeterince iyi okurlara bağlı olduğunu vurgular (Aydın, 2022: 56). Mehmet Aydın, Nabokov'un "İyi Okurlar İyi Yazarlar" metnine de yer verir sergisinde. Metne göre bir yazar; bir hikâye anlatıcısı olarak, bir öğretmen olarak ya da bir büyücü olarak düşünülebilir. Büyük yazar ise bu üçünü kaynaştırır ancak üstün gelen ve onu büyük yazar yapan ondaki büyücü yöndür. Okur tarafından kullanılacak doğru aracın kişisel olmayan hayal gücü ve sanatsal keyif olduğunu söyleyen Nabokov, okurun zihni ile yazarın zihni arasında ahenkli bir dengenin kurulması gerektiğini belirtir (Aydın, 2022: 63). Okur üzerine seçilen diğer bir metin de Fatma Erkman-Akerson'un ***Edebiyat ve Kuramlar*** kitabında okur odaklı kuramların anlatıldığı bölümde yer alan "Okur Kimdir?" başlıklı kısa metindir (Akerson, 2012: 190). Akerson, "Konstanz Okulu"na göre okurların beklentileri bakımından üçe ayrıldığını ifade eder: Bilgilenme peşinde olan okur, yaşantı ve deneyim peşinde olan okur ve estetik keyif peşinde olan okur. Konstanz Okulunun en çok üzerinde durduğu okur üçüncü tip olandır. ***Okurluk Üzerine*** adlı metin, başlığında okur kavramının geçtiği son metindir. Mehmet Aydın, dipnotta Bilge Karasu'nun bu metninin sunulmak üzere hazırlandığını, nerede ve ne zaman sunulduğu bilgisinin olmadığını haber verir. Aydın, ayrıca bu metni

öğrencisine oyun olarak kurgulatıp canlandırdığını da söyler. Karasu, okurluğun öğrenilen, ancak hiçbir zaman 'artık öğrendim' denilemeyecek bir iş olduğunu belirtirken okurluğu da yazarın emeğine kendi emeğimizi katmak olarak değerlendirir. Yazara göre yaşam boyu süren okuma etkinliği yalnızca yazılı- basılı metinler üzerine değil çok daha fazlasıdır.

Kitabın "Sunuş" bölümünde adı geçen bir başka metin Calvino'nun *Klasikleri Niçin Okumalı?* başlıklı denemesidir. Aydın, bu denemenin yayımlanmasından sonra aynı adla kitabın da basıldığı bilgisini verir. Calvino, on dört maddede klasikleri farklı özellikleriyle tanımlar. Her tanım, açıklandıktan sonra bir başka tanımın oluşmasına vesile olur. Calvino'nun ilk tanımına göre klasikler, haklarında asla "okuyorum" sözünü değil, genellikle "yeniden okuyorum" sözünü işittiğimiz kitaplardır (Aydın, 2022: 85).

Ayrıksı metinlerden ikisi de hikâye türündedir. Bunlardan biri Ziya Osman Saba'nın "Okumak", diğeri de Anton Çehov'un "Okuma" başlıklı hikâyeleridir. Ziya Osman'ın hikâyeleri, edebiyat çevrelerince "anı hikâyesi", "hatıra hikâyeler", "anı öyküleri" (Kırcı, 2010: 190) biçiminde betimlenir. Yazarın *Okumak* adlı metni de gençlik ve okul hatıralarının etrafında kurgulanan hikâyelerindendir (Kırcı, 2010: 223). Yazarın en sevdiği dersin kıraat dersi olduğunu söylemesiyle başlayan hikâye, okuma serüvenini anlatmasıyla ve onda iz bırakan kitapları değerlendirmesiyle devam eder. Okuma üzerine kitaba alınan diğer hikâye, Çehov'un *Okuma* metnidir. Bu hikâye, Aydın'a göre mizah hatta kara mizah olarak anlaşılmalıdır. Hikâyede müdürleri tarafından okumaya zorlanan memurların yaşadıkları, ironik biçimde anlatılır.

Okuma Üstüne Ayrıksı Metinler burada sözü edilenlerle sınırlı değildir. Okuma kavramı ve okuma sorununun yanı sıra metin, okurluk, okuma alışkanlığı gibi konular üzerine âdeta bir metin sergisi niteliği taşıyan ayrıca bu konular etrafında çok zengin bir kaynakça da sunan eser, her seviyeden okurun ilgisini çekecek niteliktedir. Mehmet Aydın kitabının sonunda, geçmişte okunmuş, bugün okunan, yarın da okunacak olan iyi ve büyük kitapların sevgi dilini kullanan kitaplar olduğunu hatırlatarak ilk söz gibi son sözü de Yunus Emre'ye teslim eder: "Söz ola kese savaşı"...

Kaynaklar

Aydın, Mehmet, *Okuma Üzerine Ayrıksı Metinler*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2022.

Erkman Akerson, Fatma, *Edebiyat ve Kuramlar,* İthaki Yayınları, İstanbul 2012.

Kırcı, Mustafa, *Hüzünlü Anlar Fotoğrafçısı Ziya Osman Saba*, Kitabevi, İstanbul 2010.

Yücel, Hasan Âli (2014) "Okumak", *Güzel Yazılar: Denemeler*, TDK Yayınları, Ankara 2014.